

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DERGİSİ

DİNİ, İLMİ, EDEBİ, MESLEKİ AYLIK DERGİ

Cilt : XI Sayı 2
Mart - Nisan 1972

Dînî Şuurun ve Manevî Değerlerin Fert ve Cemiyet Üzerindeki Tesirleri (*)

Kemaleddin ERDİL
Diyanet İşleri Başkanlığı
Organizasyon ve Metod Müşaviri

1 — DİN ŞUURU, FERTLERİ BİRBİRİNE KENETLER :

İnsan cemiyetlerinin en heyecanlı şuurlarından biri de, din şuurudur. İlkel cemiyetlerin nüvesinde dînî şuurun yer aldığı, sosyolojik bir gerçektir. Bu bakımdan, en ilkelinden en gelişmişine kadar her toplumda önemli bir yer kaplayan bu şuurun mahiyeti hakkında birazcık durmak, düşünmek zâ-rurîdir.

Bütün dinlerin (Semavî dinlerin) gayesi mensuplarına dünya saadetini, huzurunu sağlamak, âhiretini de mutlu etmektir. Bunun için dinler, bir takım kanunlar va'z eder. Bu kanunlar, emirler ve nehiyeler olarak tecelli etmiştir. Dinlerin bu özelliği, insanoğlunun ulvî bir gayeye bağlılığını temin ederek birlikte yaşamayı, birlikte heyecanlanmayı, birlikte sevinmeyi sağlamıştır. İnsan cemiyetlerinin ayrı ayrı düşüncelerden aynı düşünceye yükselmesini, aynı davaya bağlılığını, tarihte hiçbir düşünce tarzı getirememiştir. Zira bir tarifiyle din : İnsanı insana, insanı mabuduna bağlayan bir kanundur, denilmektedir. Tanımın doğruluğunu, din şuurunun yüceliğini ispatlamak için Dinler Tarihi'ne kısaca bir göz atmak gerekir.

Mukaddes kitaplardan ve Dinler tarihinden öğreniyoruz ki: «İnsan en eski zamanlardan beri kâinât dediğimiz şu varlık üzerinde hâkim bir kudrete inanmış ve ona tapmıştır. Vaktiyle mağaralarda, taş kovuklarında tamamiyle behîmi bir surette yaşamış olanların da bu ihtiyacı duymuş oldukları bize kadar gelen eserlerden anlaşılmaktadır. İptidâi insanın inancı ile aydın ve olgun bir insanın inancı arasındaki fark, o kudreti tayin etmekte ve ona verilen isimlerde ve vasıflardadır. Bu duygunun kaynağı, ne zaman ve nasıl başladığı ve bugüne kadar devam edip gelmesindeki âmilin ne olduğu hakkında birbirine benzemeyen düşünceler varsa da biz bu hissini insanda fitrî olduğu fikrindeyiz. Yani din, bazı hasta dimağların sandıkları gibi beşeriyete sonradan aşılansmış bir şey olmayıp ruhun fitrî bir hasırasıdır.» (1)

«Din, Allah ve ahlâk fikirleri insanda fitrîdir. İnsanla beraber doğmuştur. Bunu söndürmeye çalışmak, dinin kaynağını ve insanın mahiyetini bilmemektir. Beşer maddî alanda ne kadar ilerlerse ilerlesin, hiçbir zaman, din-siz yaşayamayacaktır. Allah fikrinin beşeriyetten kalktığı gün, onun kıyameti kopmuştur. Bunun aksini iddia etmek, insan ruhunu tahlil etmemek, insanı adi bir hayvandan farklı görmemek demektir.» (2)

(*) Bu yazı, Başkanlık Konferans salonunda 7 Ocak 1972 tarihinde «Millî Birlik ve Beraberliğimizin Manevî Değerler Yönünden Önemi konusunda verilen konferans metninin ikinci kısmıdır.

(1) M. Rahmi Balaban : İlim-İman-Ahlâk, Sh. 3

(2) M. Rahmi Balaban : İlim-İman-Ahlâk, Sh. 11, 12

Meşhur ruhiyatçı Ord. Prof. MAZHAR OSMAN'a «mekteplerde din ve ahlâk dersleri okutulmasına taraftar mısınız?» diye sorulduğunda, verdiği cevap tamamen demektir. Bu görüşünü de şu cümlelerle izah eder : «Dine laik kalmayı son asırlarda birçok memleketlerde tecrübe edenler olmuş, fakat bunun hüsrarla neticeleneceği çabuk anlaşılacak eski an'aneeye dönülmüştür. Hiçbir din insanlara fenalık etmez, hayatın ızdıraplarına karşı en büyük teselliye insanlar inanmada bulur. Dini terbiye adamı nefesine, âilesine, vatan ve milletine ve bütün âleme fenalık yapmaktan, ızdırap vermekten korur. Bu devirde anlaşılmalıdır ki, hayatta en maddî sanılan ızdırapların âmil ruhi ve mânevidir. En ağır hastalık ve ızdıraplar dini teselli ile, ruhu yükseltmekte sakinleşir, söner.»

Dinine, aile ahlâkına ve an'anesine bağlı ve o suretle terbiye görmüş gençlere bir de kültür, medenî terbiye verilebilirse, en bahtiyar adam olur. Din ve ahlâka hürmet etmesini bilmeyene, kanuna saygıyı öğretmek de güçtür.» (4)

Batılı filozoflardan pek çoğu da dinin kitleleri birbirine bağlayan bir vasıta olduğunu kabul edip, fikirler beyan etmişlerdir. Meselâ: 18. ve 19. asırlarda özellikle, Fransa'da dinsizlik modasının en üst basamağa çıktığı bir sırada, ünlü filozof JÜLES SİMON büyük bir cesaretle dinsizler zümresine şöyle haykırmıştır. «Din hissi kuvvetli içtimai bir bağdır. Bir milletten Allah fikrini kaldırırsanız o zaman onlar ancak menfaat ve korku tesiri altında bir topluluktur. Burada vatandaşlar kardeş değil, menfaatleri müşterek ortaklardır.» (4) Yine bu konuda JÜLES SİMON'dan daha önce de İngiliz Filozofu BAKON şöyle demişti: «Allah'ı inkâr nev'i beşerin asaletini yıkmak olur.» (5)

İlim devrinde dinin yeri yoktur. Din, bazı din çıkarıcılarının uydurmasıdır, şeklinde sapık düşünenlere karşı, VİLLIAM JAMES şöyle cevap verir: «İlim beşeriyete telgrafı, tenviri, elektiriği, teşhisi ve bir takım hastalıkları tedavi çarelerini verdi. Din de fertlere sukûnet-i ruh, muvazene-i ahlâkiye temin eder. O da bazı hastalıkları ilim kadar, hem de bazı kimselerde ilimden daha ziyade tedavi eder. İlim ile din kâinatın hazinelerini açmak için kullandığımız aynı derecede iki anahtardır. İnsan ilimden istifade eder, fakat din ile yaşar (6) Din, Şopenhavra göre de: Fertleri yüksek duygu ve alışkanlıklara sahip kılarak hem millî vicdanı vücuda getiren bir âmil, hem de cemiyetlerin yükselmesi ve tekâmülü için lüzumludur. (7) Gene bu konuda Fransız sosyologlarından Durkheim «Dini inançların kuvvetli olduğu toplumlarda intiharların azaldığını bu inançlar azaldıkça orantılı olarak arttığını söyler.» Böylece dinin fert ve toplum üzerindeki etkisini belirtmiş olurlar.

Yukarıda çeşitli bilginlerin görüşlerinden verdiğimiz kısa örneklerden anlıyoruz ki, din şuuru, cemiyeti ayakta tutan, insanı birbirine yaklaştıran temel şurdur. İnanan kimse için din, ferdin dünya ve ukba saadetini temin eder. Ferdi müşkülata sokmaz, zorlamaz ancak yapabileceği kadarını ister. Ferde afyon tesiri yapmaz, uyuşturamaz uyutmaz. Bilâkis ona, ne olduğunu ne-

(3) İlim - İman - Ahlâk: Sh. 156-157

(4) İlim - İman - Ahlâk : Sh. 8

(5) İlim - İman - Ahlâk Sh. 9

(6) İlim - İman - Ahlâk Sh. 9

(7) İslâm Dini : Sh. 10

reden gelip nereye nasıl gideceğini, nasıl hareket edeceğini kısaca insanlığını öğretir.

Cenâb-ı Hak Kurân-ı Kerim'de Bakara Sûresinin 256. âyetinde meâlen şöyle buyurmaktadır: «Dinde zorlama yoktur. Hakikat, iman ile küfür apaçık meydana çıkmıştır. Kimki şeytanı reddeder Allah'a inanırsa o, muhakkak kopması (mümkün) olmayan en sağlam düğüme bağlanmış olur. Allah herşeyi işitici, kemaliyle bilicidir.»

Şer ve bozguncu kuvvetler karşısında birleşmeğe işaretle de: «Ey iman edenler, eğer bir fasik size bir haber getirirse onu araştırın (yoksa) bilmeyecek bir kavme sataşılırsınız da yaptığınıza pişmanlar olursunuz.» (8) «Eğer mü'minlerden iki zümre birbirleriyle döğüşürlerse aralarını bulup barıştırın.» (9) «Mü'minler ancak kardeşlerdir. O halde iki kardeşinizin arasını bulup barıştırın. Allah'tan korkun, tâki esirgenesiniz.» (10) buyurarak insanları ne ulvî bir emir ve ne güzel bir sistemle birbirine bağlamıştır.

Birliği dağıtmak için din şuurunu baltalamak isteyenlere karşı gene Allah C.C. meâlen: «Hepiniz toptan sınıksız Allah'ın ipine sarılın, parçalanıp ayrılmayın...» (11) «... Fitne katilden beterdir.» (12) «... Yeryüzünü bozgunculukla fesata vermeyin.» buyurmaktadır (13). Hz. Peygamberimiz (S.A.S.) de; «Rıfık ve mülâyemetten mahrum olan kimse bütün hayırlardan mahrum olur.» (14) «İnsanlara merhamet etmiyen kimseye Allah merhamet etmez» (15) buyurmuşlardır.

Gerçekten birbirleriyle anlaşamıyan, birbirini sevmeyen toplumlar ergeç dağılmışlardır. İhtiras ve kin benliğimizi, birliğimizi kemiren korkunç bir âfettir Yurt sever kimselersek, inanan mü'minlersek, kanun ve nizam varken birbirimizi kırmamalıyız. Millî birliğimizin sürekliliği için hergün biraz daha yaklaşıp anlaşmak şiarımız olmalıdır. Beşerî zaaflarımızdan sıyrılıp tertemiz olduğumuz müddetçe insan oluruz, mutlu oluruz. İslâmca sevelim, insanca sevelim birbirimizi budur ilk şart, budur birliğimizin temeli...

2. Millî Gelişmede Bilgi ve Kültürün İslâmî Yönden Önemi :

Okuyan ve arıyan insan ömrü boyunca çeşitli yollardan çeşitli bilgiler elde eder. Bunların hafızaya dayanan kısımları zamanla unutulabilir. Fakat hafızamızda ilim bahçesinin çiçeklerinden elde edilen bir esans kalır ki buna kısaca genel kültür deriz, bilgi deriz. Kültür, cehaletin dikenli yollarını paklayan, istikbale güvenle bakmağa yarıyan insanı diğer yaratıklardan ayırarak yücelten içildikçe kanılmayan bir menbadır. Bundan dolayı dinimiz bilgiye, kültürlü olmaya geniş yer vermiştir.

Dinimizce Cenâb-ı Hakk'ın Peygamberimize ilk hitabı «Oku» emridir. Bu, her erkek ve kadın için kat'î bir vecîbedir. Yine dinimizce hikmet, mü'minin

(8) Hucurât Sûresi, Âyet: 6.

(9) Aynı Sûre, Âyet : 9

(10) Aynı Sûre, Âyet: 10.

(11) Âli İmran Sûresi Âyet: 103.

(12) Bakara Sûresi, Âyet: 191

(13) Şuâra Sûresi, Âyet: 183.

(14) Rûyazü's-Salihîn C. II, s. 43, Hadis No: 361.

(15) Fethu'l-Kebîr, C. III, s. 246.

yitiğidir. Onu nerede bulursa alması lâzımdır. Çünkü cehâlet ve taassup, toplumları benliğinden uzaklaştıran korkunç bir hastalıktır.

Aslında kesinlikle tembelliği, uyusukluğu kabul etmiyen İslâm Dini, maa-lesef bazı fikirden ve iz'andan yoksun olanlarca istismar edilmiş, gerçeklerden uzaklaştırılarak yanlış yorumlanmak istenmiştir. Sadece İslâmiyet, yasaklardan meydana gelen bir takım batıl inançlarla dolu bir manzume olarak gösterilmek yönüne tevessül edilmiştir. Tabiatıyla İslâmı, İslâm Dininin esaslarını iyi incelemeyenler için bu davranış, aleyhte birer koz olarak gösterilmek istenmiştir. Hattâ öyleki bu hamleci din, müspet ilmin, müspet görüşün karşısındaymış gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Oysa bu, tamamen İslâmın ruhuna aykırı dipsiz, temelsiz, asılsız gayretkeşlikten başka birşey değildir.

Mukaddes kitaplar Kur'an'la mukayeseli olarak incelenirse hiçbirisinin Kur'an kadar akla, Kur'an kadar insan mantığına hitap etmediği görülür. Sadece bu özelliğinden ötürü bile O, diğer semâvî kitapların fevkindedir. Zümer Sûresinin 9. âyetinde Peygamberimize hitaben «**Deki: hiç bilenlerle bilmiyenler bir olur mu?**» buyrulur. İşte insanlık için araştırmanın önemini belirten insanlığı ilmî araştırmaya yönelten en yüce emir...

Kur'an-ı Kerim'in üstünlüğünü belirtmek için Roma İmparatorluğunun Çöküşü adlı eserinde İngiliz tarihçilerinden EDVART GİPPON diyor ki: «İlim ve hikmeti kavramış bir dimağa malik olan bir muvahhid Allah'ın birliğini tanıyan bir din adamı, İslâm Dininin hükümlerini kabul etmekte hiç tereddüt etmez. Müslümanlık belki bugünkü fikrî inkişaflarımızın seviyesinden daha yüksek bir dindir.»

Fransız Filozoflarından Alexi Luvazun da : «İnsanlığın hidayeti için Hz. Muhammed'e vahyolunan Kur'an hikmet dolu bir eserdir. Muhammed'in hakiki bir Peygamber olduğunda şek ve şüphe yoktur», der. Yine müsteşriklerden Scott : «...Müslümanlar.... nesilleri irfanla teçhiz eden memleketler vücuda getirmişler, İnsan dimağını eşyaya hükümran kılan dehalar yetiştirmişlerdir.» Kahramanlar sahibi Carley de: «Kur'an baştan sona kadar samimiyet dolu bir kitaptır,» diyerek Kur'an-ı Kerim ve dinimiz hakkındaki takdirlerini beyan etmekten sakınmamışlardır.

Çeşitlilik içinde bütünlülük, değişmeler içinde süreklilik diye tarif edilen İslâm düşüncesi ortalama 10. asırdan 14. asıra kadar Avrupa düşüncesi tarihi ile ve objektif bir gözle mukayese edilirse İslâmın ilme verdiği önemi Avrupa skolastik düşüncesine ettiği tesir yönünden daha iyi anlamış oluruz. «..... 12, ve 13. asırlardan itibaren İslâm Alemindeki ilim kitapları Salerno, Padoua, Napoli v.s. deki manastırlar tarafından lâtinceye terceme edilmeğe başlanmıştı. Milâdi 13. asrın başlarında Bologne, Montpollier Üniversiteleri tesis ediliyor, bundan hemen sonra da Paris Üniversitesi kuruluyordu. Bu model üzerine Oxford ve Cologne Üniversiteleri de kurulunca bütün bu yollardan İslâm ilim tesirleri İngiltere ve Almanya'ya kadar yayılmış oldu. Afrika'da **Kostantin ve Abalardın'ın** başladıkları İslâm Kitapları tercemesinde bilhassa Farabi, İbni Sina, Gazzali vesair Latinceye terceme edildiler...» (16)

Yukarıda zikredilen filozoflarımızın fikirlerini havi eserler terceme edilip incelendikten sonradır ki, Avrupa, Ortaçağ Mistisizminden yavaş yavaş

(16) H. Ziya Ülken : İslâm Felsefesi Tarihi, C. II. sh. 177 - 178.

sıyrılmaya başlamıştır. 14. asırdan itibaren de gün be gün ilerleme göstermiştir. Fakat acı ama gerçek ki; biz, fikir kaynağı olma durumumuzu devam ettirememişizdir, sırf ihmalkârlık ve tembellik yüzünden...

Evet bütün kötülüklerin neşet etmesi insan dimağında elverişli ortam bulması şüphesiz cehalet yüzündendir. Milletlerin medeniyet sahasındaki durumları tarihteki değerleri bıraktıkları eserleri yani kültürleriyle ölçülür. Millî birliğimiz için millî kültürümüz, kendimizi tanımamız için millî ülkümüz olmalıdır.

Sırası gelmişken bu konuda Peygamberimiz(S.A.S.) in ufuk açıcı ilham kaynağı öğütlerinden de birkaç örnek verelim. Peygamberimiz: «İlim talep etmek her müslümanın boynuna borçtur.» (17) «Sadakanın en değerlisi bir müslümanın ilim öğrenip diğer müslüman kardeşine öğretmesidir.» (18) «Sorulduğu zaman bildiğini bilmiyorum diyenin ağzına, kıymet günü Allah (C.C.) ateşten gem takar» (19), «İlim tahsili için sefere çıkan kimse, evine dönünceye kadar Allah yolundadır.» (20) «Bir insan öldüğünde ameli kesilir. Yalnız 1 — Sadaka-i câriyesi, 2 — İlmî bir eseri, 3 — Kendisine duâ eder hayırlı bir evlâdı olan kimsenin defter-i a'mali kapanmaz (Sevabı devam eder).» (21) buyurmuşlardır.

İslâm dini hiçbir zaman mâni-i terakki olmamış, idame-i hayat olmuştur. Peygamberimizin: «İki günü müsavi olan ziyadadır.» hadis-i şerifi dinimizin hamleci ve ilerici oluşunun gerçek bir örneğidir.

Bugün İslâm Ülkeleri genellikle Batı Ülkelerine nazaran maddeten daha geri bir manzara arz ediyorsa bu, İslâm Dininin insan dimağını tatmin etme-yişinden değil, bilâkis onun her alandaki yüce emirlerinden gerektiği şekilde faydalanamayışımızdandır. Onu bir takım ihtiraslarımız yüzünden ihmal edişimizdendir. İslâmiyeti, İslâm düşüncesini yanlış anlayanların ve yanlış uygulayanların kültür ilerlememize ne büyük yaralar açtıklarını herkes bilir. Yakın tarihimiz bunun acı örnekleri ile doludur.

Artık boş, fâidesiz, zamanı israf edici, emperyalist kültür akımlarının tahribatına dur demeliyiz. Kendi şart ve imkânlarımızı seferber ederek millî kültürümüzü geliştirmeliyiz. Millî kültürümüzü kendi değerlerimiz üzerine inşa etmeliyiz.

(Devamı var)

(17) Fethu'l-Kebir, C. II, s. 213

(18) Fethu'l-Kebir, C. I, s. 210

(19) Riyâzü's - Salihin, C. III, s. 8. Hadis No: 1419

(20) Riyâzü's - Salihin, C. III, s. 6, Hâdis No: 1414

(21) Riyâzü's - Salihin, C. III, s. 5. Hâdis No: 1412.